

ŠMIDINGEROVA KNIHOVNA STRAKONICE, ODDĚLENÍ PRO DĚTI

Josef Skupa

*16. 1. 1892 † 8. 1. 1957

Český loutkoherec a zakladatel Divadla Spejbla a Hurvínka

Kamarád vás vítá a představuje slavného strakonického rodáka Josefa Skupu

JOSEF SKUPA

narozen 16. ledna 1892 ve Strakonících, zemřel 8. ledna 1957 v Praze

loutkoherec, autor divadelních her, textů písní a zábavných vystoupení, středoškolský učitel kreslení, prezident Mezinárodní loutkářské unie, divadelní výtvarník, zakladatel Divadla Spejbla a Hurvínka, interpret Spejbla a Hurvínka do roku 1957

Jiří Havel

Co dělají loutky po představení

Venku hvízdá severák.

*Tady sladce
po pohádce
usnul drak.*

*Byl příšerný, dokud hrál,
chtěl princeznu, čekal na ni,
nebýt Honzy, tak ji ani
nezachránil mocný král.*

*Ted' tu svorně prospí noc,
klid a mír tu vládne všude.
Hned zítra však o pomoc
pan král Honzu prosit bude.*

*Jenže zase, a proč ne,
všechno dobře dopadne.*

Jiří Havel: Než zazvoní potřetí

Ze Strakonice do Plzně a pak do celého světa

Před 130 lety (tedy v roce 1892) se 16. ledna ve Strakonici narodil Josef Skupa. Bydlel sice v našem městě jen krátce, ale Strakonice na něj nezapomněly. Někdo z vás možná bydlí v ulici Profesora Skupy, někdo si možná všiml pamětní desky na domě na Velkém náměstí, ve kterém je dnes obchod TempleStore. V roce 1892 tu býval hostinec. Jak se to stane, že se někdo narodí v hospodě? To si takhle jde budoucí maminka po městě, miminko se má narodit každým dnem a ona si potřebuje ještě něco zařídit nebo nakoupit – a najednou cítí, že už nic nezařídí, že miminko se už dere na svět. Na ulici. V lednu. Naštěstí byli kolem lidé ochotní pomoci a nedaleko byla právě ta hospoda. Mladé maminky se tam ujali a pomohli jí přivést na svět malého Jozífků. Tatínek Josefa Skupy pracoval jako četník (něco jako

policista). Toto zaměstnání bylo v té době spojeno s častým stěhováním celé rodiny. Četníci i úředníci mohli být přesunuti do jiné obce, pokud to jejich nadřízení považovali za potřebné. Mohlo to být i mnoho kilometrů daleko, třeba na Moravu. Pokud se nechtěl člověk stěhovat, přišel o práci. Skupovi měli štěstí. Nejprve přesídlili do Blovic a pak už jen do Plzně. Mohli tedy často navštěvovat příbuzné ve Strakonici a okolí. Nejvíce strýce Kubeše, ředitele školy ve Štěkni a později v Mladějovicích.

Josef Skupa začal chodit do školy v Plzni, ale když mu bylo 11 let, velmi se mu zhoršil prospěch. Rodiče se obrátili právě na strýce Kubeše, pana řídícího ve dvojtřídce v Mladějovicích. Poslali synka na čas k němu, aby se pod jeho dohledem polepšil.

Už během dětství jej zaujalo loutkové divadlo a začal pořádat představení pro kamarády a jejich rodiče. První loutky si vyráběl sám, později dostal od babičky dvě opravdové, Kašpárka a rytíře. Následovaly papírové kulisy od strýce. Postavy, které scházely, si Jozífek sám namaloval.

Kreslení a malování mu opravdu šlo, vyhrál i několik kreslířských soutěží. Velmi si přál studovat Akademii výtvarných umění, ale rodiče nepovažovali povolání malíře za solidní. Vystudoval tedy Uměleckopřmyslovou školu, aby se stal učitelem kreslení. Během studií v Praze hrál s ostatními studenty uměleckých škol divadlo plné legrace. S loutkami dokázal hrát několik rolí najednou.

V roce 1915 Josef Skupa dostudoval a stal se středoškolským profesorem. Zároveň ale začala I. světová válka a on musel narukovat do armády. Brzy byl ale převelen do Plzně k úřednické práci a zde začal spolupracovat s Městským divadlem. Později jej oslovily členky Spolku pro

podporu chudé školní mládeže a Skupa se stal členem Loutkového divadla feriálních osad. (Slovo feriální znamená prázdninový, pochází z němčiny: die Ferien = prázdniny.) Ve „feriálkách“ pořádaly dobročinné spolky pobyty chudých dětí z větších měst. Šlo o to, aby byly na čerstvém vzduchu, sportovaly a vzdělávaly se.

Vedoucím souboru byl zkušený profesionální loutkář Karel Novák, ale mladíček Skupa postupně přebíral více a více iniciativy. Přemaloval kulisy, dále prosadil elektrické osvětlení, ale hlavně oživil repertoár. Jeho hry byly plné vtipu, směřoval tedy k zábavné formě. Navíc vymýšlel stále nové loutky. A jednou z nich byl Spejbl. Holohlavý panák ve fraku, který má na nohou venkovské dřeváky, připadá si nesmírně důležitý, ale je neskutečně hloupý. Podle Skupova náčrtu jej v roce 1920 vyřezal řezbář Karel Nosek. Zpočátku vystupoval jen v krátkých vtipných scénkách pro dospělé publikum a partnerem mu byl Kašpárek nebo Škrhola. Až o šest let později daroval Skupovi Gustav Nosek (synovec Karla Noska) pro radost Hurvínka. Roku 1926 tedy byly položeny základy světoznámého Divadla Spejbla a Hurvínka. Než k tomu došlo, uvedl Skupa s živými i dřevěnými herci i mnoho zajímavých inscenací, kterými velmi zapůsobil, například podle děl Jaroslava Haška nebo Karla Čapka.

Loutkové divadlo ale nebylo Skupovým zaměstnáním, pouze koníčkem. Působil jako profesor kreslení na střední škole. Až v roce 1930 se vydal na profesionální uměleckou dráhu a založil divadlo s názvem Plzeňské loutkové divadélko prof. Skupy. Hrál se pro děti i pro dospělé. Oporou mu v té době byla již také jeho manželka Jiřina. Děti nikdy neměli, jejich dítětem bylo loutkové divadlo. Skupa spolupracoval s dalšími významnými umělci, například Frankem Wenigem jako autorem her nebo Jiřím Trnkou jako výtvarníkem. Spejbl a Hurvíněk se postupně stávali hlavními protagonisty a přibýli k nim Mánička, bábinka paní Kateřina a pes Žeryk. Divadlo slavilo úspěchy nejen u plzeňského publika, ale i jinde, a to jak u nás, tak v cizině. Ve 30. letech 20. století navštívili Spejbl a Hurvíněk Vídeň i Paříž a vydali se na dlouhý zájezd do pobaltských republik (Litvy, Lotyšska a Estonska). Skupa se svými loutkami zaujal nejen publikum, ale i loutkáře a odborníky. V roce 1933 byl zvolen prezidentem Mezinárodní loutkářské unie (UNIMA). Koncem 30. let se Spejbl a Hurvíněk v představeních pro dospělé stále více vyjadřovali k politické situaci a nepřestali s tím, ani když byla naše republika obsazena německými vojsky a vznikl Protektorát Čechy a Morava. V lednu roku 1944 byl Josef Skupa zatčen gestapem, divadlo bylo uzavřeno a loutky zabaveny. Část loutek se ale podařilo ukrýt. Mezi jinými i dva Spejbl a Hurvínky. Jeden pár schovala Jiřina Skupová u své pražské tety, druhý zůstal v Plzni u bývalé herečky. Z vězení v Drážďanech se Josef Skupa dostal až po bombardování města v únoru 1945, kdy se mu podařilo utéci.

Po válce, v roce 1945, se manželé Skupovi s loutkami a několika bývalými členy svého divadla přestěhovali do Prahy a založili zde Divadlo Spejbla a Hurvínka, které můžete dodnes navštívit. Spejbl a Hurvíněk sjezdili celý svět, natočili krátké večerňáčky i dlouhé filmy. Nahráli několik gramofonových desek se svými rozhovory. Oběma loutkám propůjčil hlas Josef Skupa. Po jeho smrti v roce 1957 je převzal Miloš Kirschner a po něm pak v roce 1996 Martin Klásek. Jeho prostřednictvím mluví Spejbl a Hurvíněk dodnes.

Zdroj fotografie: Wikimedia.org

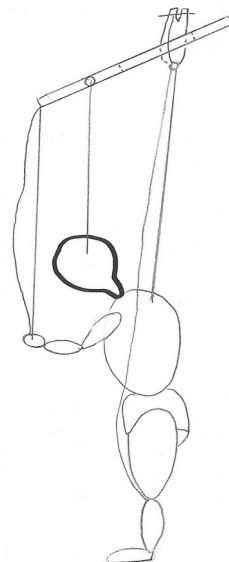
Tereza Machková

Není loutka jako loutka

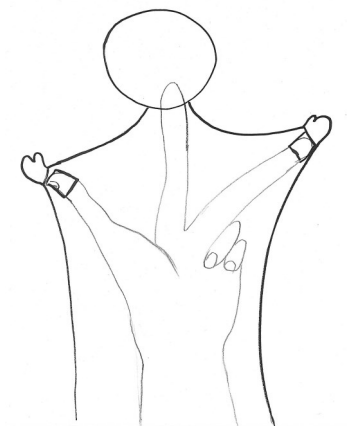
Josef Skupa je jednou z nejvýznamnějších osobností českého loutkového divadla. Sám by toho ale moc nezmohl. Jeho nejdůležitějšími pomocníky byli Spejbl a Hurvíněk. Tyto dvě loutky obdivují děti po celém světě už po několik generací.

Když se řekne „loutka“, každý si představí něco trochu jiného. To je tím, že existuje mnoho typů loutek. Můžete také někdy slyšet, že nějaký člověk je pouze nastrčenou loutkou – to znamená, že někdo jiný jej zcela ovládá a on nejedná z vlastní vůle. A o to právě jde. Loutka nežije sama od sebe, musí ji někdo vést, lépe řečeno oživit. Pak se z ní stává postava, kterou sledujeme na jevišti. Ten „někdo“ je loutkář nebo také loutkoherec či loutkovodič. A pokud své umění ovládá dobře, zapomenete na něj a vidíte už jen princeznu nebo draka - nebo Spejbla a Hurvínka.

To, jakým způsobem vodič loutku ovládá, je určeno právě tím, o jaký typ loutky jde. Některé mají hlavu, ruce a nohy zavěšené na nitích či drátech a jsou vedené shora, jako například Spejbl a Hurvíněk. Těmto loutkám se říká **marionety** a v 19. a první polovině 20. století to byly velmi oblíbené. Vodiči loutek stojí za scénou a o něco výše, než je podlaha jeviště. Ve velkých loutkových divadlech stojí dokonce nad scénou na lávce.

Druhou možností je vést loutku zespodu. Vodič stojí za paravánem a hraje nad svou hlavou. Nejznámějším typem těchto „spodových loutek“ jsou **maňásci**. V dnešní době se s nimi setkáváme jako s roztomilými hračkami, ale v dávných dobách se s nimi hrávaly velmi kruté hry plné násilí, takzvané „rakvičkárny“, kdy se jedna postava snaží druhou zabít a strčit ji do rakve. Tyto hry se hrávaly pro dospělé na náměstích při různých slavnostech. Maňáska má vodič nevtěčeného na ruce a může snadno vzít do ruky předmět, který je větší než loutka sama, třeba kladivo nebo lahev.

Elegantnější a vznešenější příbuzným maňásků je **javajka**. Spodová loutka, jejíž ruce jsou upevněné na vodičích drátech. Vodič vede jednou rukou tělo a druhou obě ruce. Není to vůbec snadné.

Nejstarším typem loutky je takzvaná **totemová loutka**. Původně znázorňovaly bohy a používaly se v rituálech. Jsou to vlastně opracované kusy dřeva. Moc pohyblivé nejsou, ale dokáží samy stát - no jako poleno. Přesto je možné s nimi zahrát napínavý příběh. Svě o tom vědí i děti, které si dodnes hrají s figurkami vojáčků, indiánů nebo zvířátek (ty současné už nebývají vyřezané z dřevěného špalíčku, odlévají se z plastu, ale hrají se s nimi pořád stejně hry).

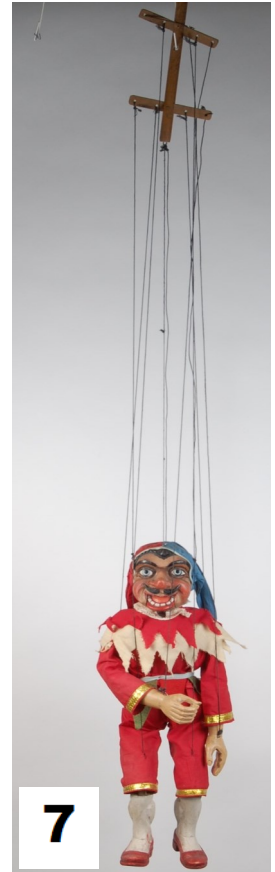

Nejlegračtější je asi loutka zvaná **muppet** (mapet). Ruka vodiče vede ústa loutky tak, že palec je vsunut v dolní čelisti a zbytek prstů v horní. Loutka může otvírat pusku: mluvit, zpívat a dokonce i něco „sníst“. Nejjednodušší je vyrobit si muppetího hada nebo žábu z ponožky. Můžeme se ale setkat i s velkými muppety představujícími člověka, který dokáže napodobit každý pohyb. Takovou loutku pak vede několik lidí, kteří se za ní schovávají, vedou ji tedy zezadu.

Kvíz

Urči typy loutek

1.
2.
3.
4.
5.
6.
7.

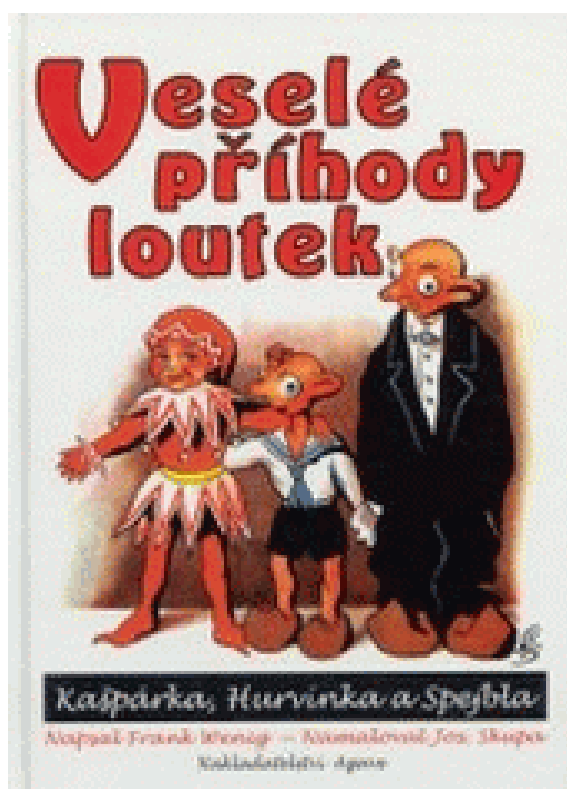
Správné řešení najdeš na straně 10

Loutkáři z rodin Novákových a Noskových

V dnešní době, kdy nám pohádky vstupují do domácnosti na televizních nebo počítačových obrazovkách, si už jen těžko dovedeme představit, jaké to bylo kdysi dávno. Pro děti i dospělé hráli loutkáři a většinou putovali na vozech od obce k obci. Umění se dědilo z generace na generaci – a tak tomu bylo i v rodině Karla Nováka (1862-1940). Měl pět dětí a z nich hlavně syn Ludvík se stal jako vodič loutek pravým mistrem. Byl v tom vzorem Josefu Skupovi, když rodina Novákových našla stálé působiště v Plzni. To bylo ještě před „narozněním“ Spejbla a Hurvínka. Hrálo se s Kašpárkem, s rytíři, s králem... Některé loutky měly i více rolí, podle toho, jak byly právě oblečeny. A když čekaly v zákulisí, měly na sobě místo šatů vyšívané košilky, aby tam nevisely nahé. Patřila jim zkrátka podobná úcta a láska jako živým hercům.

Další loutkářskou rodinou, spjatou s životem J. Skupy, byli Noskové. Dodnes se připomíná, že Hurvínka vyřezal z lipového dřeva v roce 1926 Gustav Nosek a Spejbla o šest let dříve jeho strýc Karel. A to ještě není všechno. Představte si, že tu nejdůležitější loutku v tehdejším divadle, Kašpárka, vytvořil František Nosek, který byl dědečkem Gustava a otcem Karla. Kašpárek zpočátku vystupoval právě i s dvojicí S+H. Pokud byste si chtěli tu dobu přiblížit, můžete si přečíst třeba některou z knížek Skupova spolupracovníka Franka Weniga. Vyšlo jich několik a z nich v naší knihovně máme dvě – *Veselé příhody loutek Kašpárka, Hurvínka a Spejbla* a *Kašpárek, Spejbl a spol.*

Alena Hrdličková

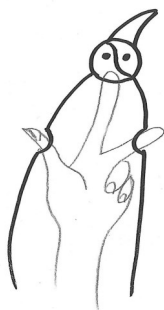
Vyrob si svou loutku

Vyrob si maňáska třeba ze staré ponožky.

Na špičce ponožky udělej uzlík.

Navlékni si ponožku na ruku a ukazováček zastrč do uzlíku a označ si, kde budou otvory pro palec a prostředníček (tedy maňáskovy ruce) – otvory prostříhni, až ponožku z ruky sundáš.

Nakresli, nalep nebo našij svému maňáskovi oči. Můžeš mu také udělat vlasy z vlny či látky nebo i ušít oblečení.

A JE HOTOVO!

Můžeš nám přinést ukázat svoji loutku do knihovny.

Poznáš, kde to je?

Spejbl a Hurvínek jsou s námi ve Strakonicih po celý rok. Poznáš, kde ve Strakonicih jsou pořízeny tyto fotografie?

(správná odpověď na straně 12)

Josef Skupa a jeho žák Jiří Trnka

Jistě všichni dobře znáte malíře a spisovatele Jiřího Trnku (1912-1969). Co ale možná nevíte, to je velká zásluha strakonického rodáka Josefa Skupy na tom, co všechno se mladý J. Trnka naučil a že se mu podařilo vystudovat.

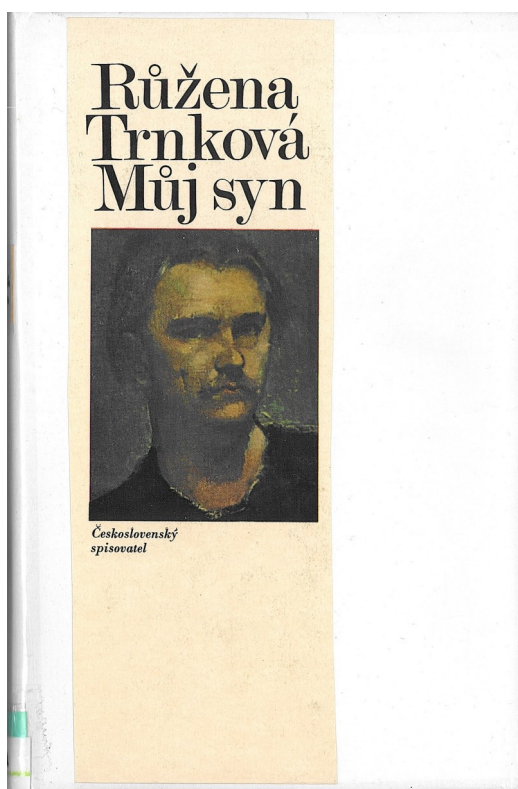
Začalo to už v Trnkově dětství. Znali se z divadla, a když potom v roce 1923 postoupil Jirka na takzvanou reálku, měl tam profesora Skupu na kreslení. Dobře si spolu rozuměli. Jirkovi to bylo dokonce i velkou posilou v těžkých dobách, například když místo dalšího studia výtvarného umění musel do učňovské školy. Po jejím ukončení se měl stát prodávčem obrazů a keramiky na tržnici, ale to ho netěšilo. J. Skupa se pak přimluvil za jeho přihlášení na Vysokou školu uměleckoprůmyslovou, a co bylo hlavní, dával mu možnost výdělků, protože rodina Trnkových byla chudá a nemohla by si jinak drahý pobyt na škole dovolit.

O přátelství J. Skupy a J. Trnky se můžeme dočíst, mimo jiné, v knížce Růženy Trnkové *Můj syn*.

Například o době, kdy bylo Jiřímu jedenáct let: „... Znali se už z loutkového divadla a profesor věděl už tehdy, že Jiří umí pěkně kreslit, proto ho začal brát s sebou do kabinetu, kde pracoval na různých pracích pro divadlo. Všecky svoje volné chvíle, které dříve trávil mezi dětmi, prožíval teď u profesora buďto v kabinetu, nebo v loutkovém divadle feriálních osad. Ted' už ne jako divák, ale jako platný pomocník pana profesora, který si Jiřího velmi oblíbil...“

A zvlášť hezké je vyprávění z pozdější doby o Trnkově loutce slona a o tom, jak ho oba s Josefem Skupou přišli k Trnkovým domů ukázat: „... Velké, plandavé uši a chytrá očka umístili tak vtipně, že slon vypadal jako starý, moudrý dobrák. Profesor se nad ním radoval jako nevinné dítě...“

Alena Hrdličková

Kam na výlet

Mladějovice (obec Čejetice, cca 15 km od Strakonice): V Místní knihovně je uchován soubor knih z pozůstalosti Josefa Skupy, v obci působí Divadelní spolek Skupa Mladějovice a před bývalou školou si můžete prohlédnout dřevěné sochy Spejbla a Hurvínka. V téže budově je i pamětní síň J. Skupy.

Plzeň – Bolevec „Zážitkový okruh Spejbla a Hurvínka“: Jde o pět a půl kilometru dlouhý okruh s deseti zastaveními. Start je na hrázi Šidlovského rybníka. Nejlépe se tam dostanete z konečné stanice tramvaje číslo 4 „Košutka“. <https://www.kudyznudy.cz/aktivity/zazitkovy-okruh-spejbla-a-hurvinka-v-plzni>

Kam za loutkami

Muzeum loutek v Plzni (Náměstí republiky 23)

Muzeum české loutky a cirkusu v Prachaticích (Velké náměstí 43)

Muzeum loutkářských kultur v Chrudimi (Břetislavova 74)

Kam na loutkové divadlo

Divadlo Spejbla a Hurvínka v Praze <https://spejbl-hurvinek.cz>

Divadlo Minor v Praze <https://www.minor.cz/>

Divadlo Alfa v Plzni <http://www.divadloalfa.cz>

Divadlo Drak v Hradci Králové <http://draktheatre.cz>

Naivní divadlo v Liberci <http://www.naivnidivadlo.cz>

Skupovy Strakonice jsou jihočeskou postupovou přehlídkou amatérského loutkového divadla. Letos se konají 24. až 26. března 2022 a součástí programu bude i výstava loutek souboru Radost Strakonice v Maltézském sále strakonického hradu.

Loutkářská Chrudim je národní přehlídka amatérského loutkového divadla. 71. ročník se koná 30. 6. až 6. 7. 2022 Na přehlídce je k vidění nejen spousta divadelních představení, v nabídce jsou i semináře s dílnami. <https://www.loutkarskachrudim.cz>

Přelet nad loutkářským hnízdem je přehlídka nejzajímavějších loutkových inscenací za uplynulý rok. Koná se vždy na podzim v Divadle Minor v Praze. <https://www.prelet.cz/>

Loutkářské knižní tipy z fondu ŠK

Bešťáková, Eva: Pohádky z loutkového divadla

Peroutková, Ivana: Anička a divadlo

Petiška, Eduard: Bylo jednou jedno loutkové divadlo

Výroba loutek:

Armani, Cendrine: Loutky z ponožek

Dawidowski, Marion: Veselé loutky

„Skupovské“ knižní tipy z fondu ŠK

Grym, Pavel: Spejbl a Hurvíněk aneb Sólo pro Josefa Skupu

Kirschnerová, Denisa: Hurvínkova cesta do Tramtárie

Klásek, Martin: Hurvíněk a Mánička na neznámé planetě

Pozvánka na lekce

Nabídka lekce pro školy:

Typy loutek – účastníci se seznámí se základními typy loutek a jejich specifiky. V rámci programu si vyrobí jednoduché loutky a zahrají s nimi krátké cvičné etudy. Rozsah 2 až 3 vyučovací hodiny (dle domluvy). Program je vhodný pro 1. a 2. stupeň ZŠ i SŠ. Ideální počet účastníků je 12 až 16, maximálně 20. Početnější třídy je vhodné rozdělit.

Bližší informace : tereza.machkova@knih-st.cz

Více o Josefu Skupovi

<https://www.csfd.cz/tvurce/30569-josef-skupa/biografie/>

https://cs.wikipedia.org/wiki/Josef_Skupa

<https://www.amaterskedivadlo.cz/main.php?data=osobnost&id=3115>

https://encyklopedie.plzen.eu/home-mup/?acc=profil_osobnosti&load=106

<https://spejbl-hurvinek.cz/historie-divadla-sh/>

<https://www.knih-st.cz/literarni-zajimavosti/44>

Zdroje fotografií

Muzeum loutkářských kultur v Chrudimi

Wikimedia.org

Šmidingerova knihovna

KAMARÁD

Časopis pro děti a jejich rodiče

Speciál č. 1

Josef Skupa

Vydává oddělení pro děti Šmidingerovy knihovny Strakonice

Únor 2022

ZDARMA

Sestavily: Tereza Machková, Markéta Knížková, Alena Hrdličková

Ilustrace a grafika: Ivana Jonová, Jaroslava Vokáčová, Markéta Knížková

Řešení ze strany 7: 1-totemová loutka, 2-maňásek, 3-muppet, 4-marioneta, 5-javajka, 6-javajka, 7-marioneta

Řešení ze strany 8: ul. Chelčického (proti ZŠ F. L. Čelakovského), výloha TempleStore